

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱԿԱԴԵՄԻԱ
ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՑ**

ԱՐԾՐՈՒՆ ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ

**ՌԱԶՄԱՐՎԵՍՏԻ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄԸ
20-ՐԴ ԴԱՐՈՒՄ. ՀԵՌԱՆԿԱՐՆԵՐԸ**

ԵՐԵՎԱՆ 2017

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱԿԱԴԵՄԻԱ
ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

ԱՐԾՐՈՒՆ ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ

ՌԱԶՄԱՐԿԵՍՏԻ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄԸ
20-ՐԴ ԴԱՐՈՒՄ. ՀԵՌԱՆԿԱՐՆԵՐԸ

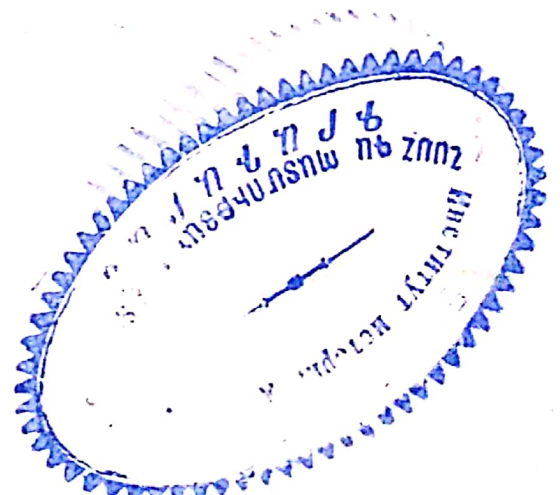
ՄԵՍՐՈՊ ԱՐԶ. ԱՇԽԻԱՆ
ՄԱՏԵՆԱԸԱՐ
156

ARCH. MESROB ASHJIAN
BOOK SERIES
156

Signature

703.38

ԵՐԵՎԱՆ 2017

ՀՏԴ 355(479.25)(091)

ԳՄԴ 68.49(52)

Հ 854

ԱՇԽԱՏՈՒԹՅՈՒՆԸ ՏՊԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ԵՆ ԵՐԱՇԽԱՎՈՐԵԼ
ՀՀ ԳԱԱ ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏԻ ԵՎ ՀՀ ՊՆ Վ. ՍԱՐԳՍՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ
ՌԱԶՄԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ ԳԻՏԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴՆԵՐԸ

Հրատարակվում է ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտի

գիտական խորհրդի որոշմամբ:

Խմբագիր՝ պ.գ.դ., պրոֆեսոր Հ. Մ. Հարությունյան

Գրախոս՝ պ.գ.դ. Մ. Լ. Կարապետյան

Հովհաննիսյան Արծրուն

Հ 854 Ռազմարվեստի զարգացումը 20-րդ դարում. հեռանկարները: Համառոտ
ուսումնասիրություն/Ա. Հովհաննիսյան, Եր.: ՀՀ ԳԱԱ պատմության
ինստիտուտ, 2017. – 661 էջ:

Այս աշխատությունը ռազմապատմագիտական համառոտ ուսումնասի-
րություն է՝ օպերատիվ արվեստի և մարտավարության որոշակի վերլուծություն-
ներով: Այն նախատեսված է ռազմակրթական ոլորտի համար: Կարող է օգտա-
գործվել ռազմաուսումնական հաստատությունների ուսանողների և դասախո-
սական անձնակազմի համար:

Ուսումնասիրությունը պատրաստելիս օգտագործել ենք հեղինակի «Օղա-
յին գերակայություն», «Տարածաշրջանի ռազմականացումը և հայոց բանակը»,
«Բանակաշինությունը Հայաստանի երրորդ հանրապետությունում» մենագրու-
թյունների, «Արցախյան պատերազմում ադրբեջանական ավիացիայի գործողու-
թյունների և հայկական ՀՕՊ հակազդեցության վերլուծություն» («21-ԴՂ ԴԱՐ», # 4,
2010թ.), «Ադրբեջանի ռազմականացումը» («21-րդ ԴԱՐ», # 3, 2011թ.), Некоторые
аспекты военного искусства в период Арцахской войны 1993-1994 гг. («21-й БЕК»,
1/2014) և այլ հոդվածների նյութերը: Ուսումնասիրության մեջ պատերազմները
ներկայացված են ըստ ռազմարվեստում ունեցած իրենց դերի և նշանակության:

ՀՏԴ 355(479.25)(091)

ԳՄԴ 68.49(52)

ISBN 978-9939-860-46-6

© ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտ, 2017

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Նախաբան.....	7
Գլուխ 1. Ռազմարվեստը համաշխարհային պատերազմների ժամանակաշրջանում	
1.1. Ռազմարվեստը Առաջին համաշխարհային պատերազմի ժամանակ.....	12
1.2. Մեծ տերությունները և դրանց ռազմական տեսությունները Առաջին ու Երկրորդ աշխարհամարտերի միջև ընկած ժամանակաշրջանում.....	35
1.3. Ֆիննական պատերազմ.....	45
1.4. Երկրորդ համաշխարհային պատերազմի առաջին առանձնահատկությունները.....	50
1.5. Գերմանական բանակի համեմատական բնութագիրը 1940-1941թթ. և մարտական գործողությունները.....	64
1.6. Ռազմագործողությունների իրականացման խնդիրները ԵՀՊ-ի երկրորդ փուլում, դրանց լուծման ուղիները.....	102
1.6.1. Բրիտանա-ամերիկյան զորքերի գործողությունների առանձնահատկությունները.....	117
1.6.2. Արևելյան ճակատը 1944թ. Ավարտին.....	130
1.7. Հակառակորդի պաշտպանության ճեղքումն ու հաջողության զարգացումը: Հակառակորդի խմբավորման շրջապատում.....	136
1.8. Խորհրդային բանակի գործողությունները 1944թ. ավարտին և 1945թ.....	140
1.9. Ռազմարվեստի որոշ փոփոխությունները և եզրակացությունները.....	146
1.10. Մարտավարական որոշ առանձնահատկություններ.....	149
1.11. Կայծակնային պատերազմը և դրա դեմ պայքարը ԵՀՊ-ի տարիներին.....	150
1.12. Ռազմարվեստի զարգացումը ԵՀՊ-ի ընթացքում:	

Արևելյան և արևմտյան ռազմագիտական հայացքների առանձնահատկությունները.....	152
1.12.1. Պատերազմի տնտեսական վերլուծությունը.....	170

Գլուխ 2. Տեղային պատերազմների բնույթը

2.1. Կորեական պատերազմ.....	186
2.2. Վիետնամական պատերազմ.....	195
2.3. Արաբա-իսրայելական պատերազմներ. 1948-1967թթ.....	208
2.4. Հյուժման պատերազմ. 1968-1970թթ.....	219
2.5. «Դատաստանի օր». 1973թ.....	232
2.6. Լիբանան. 1982թ.....	253
2.7. Իրան-իրաքյան պատերազմ.....	262

Գլուխ 3. Նոր սերնդի պատերազմներ

3.1. Ծոցի պատերազմ. 1991թ.....	278
3.2. Անկանոն զորքերի դեմ պայքարի խնդիրները և դրանց լուծման փորձը խորհրդային զորքերի օրինակով.....	309
3.3. Դիվերսիոն-ահաբեկչական կազմավորումների մարտավարությունը.....	315

Գլուխ 4. Արցախյան պատերազմ

4.1. Ռազմարվեստը Արցախյան պատերազմի առաջին և երկրորդ փուլերում՝ մինչև 1992թ. և 1992թ.....	322
4.2. Կսամավորական ջոկատներով պայքարի փուլը.....	326
4.3. Կսամավորական ջոկատներից անցումը կանոնավոր բանակին.....	332
4.4. Շուշիի ազատագրման գործողությունը.....	336
4.5. Ռազմարվեստի առանձնահատուկ գծերը ադրբեջանական բանակի լայնածավալ հարձակման ընթացքում.....	376
4.6. Ռազմարվեստը Արցախյան գոյամարտի երրորդ փուլում՝ 1992թ. հետո.....	383
4.7. 1993-1994թթ. պատերազմաշրջանի ռազմարվեստի որոշ	

առանձնահատկություններ.....	389
4.8. Ռազմարվեստի զարգացումը Արցախյան գոյամարտի տարիներին. ընդհանուր գծեր.....	424
4.9. Ռազմարվեստի զարգացումը Արցախյան պատերազմի հրադադարից հետո՝ 1994-2000-ական թվականներին.....	444
4.10. 2016թ. Ապրիլյան պատերազմը.....	448
4.11. Ժամանակակից անկանոն մարտական գործողություններ.....	464

Գլուխ 5. Ապագա պատերազմների հարցեր

5.1. 21-րդ դարի ամենալայնածավալ պատերազմը.....	494
5.2. Ռազմարվեստի հիմնական տարրերը ԵՀՊ-ից հետո.....	508
5.3. Զորատեսակների ռազմարվեստի տեսության զարգացման ազդեցությունը ընդհանուր ռազմական գիտության վրա.....	519
5.4. Ռազմարվեստի զարգացման հեռանկարները.....	530
5.5. Ռազմարվեստի ու պատերազմների նոր հայեցակարգեր.....	535
5.5.1. Նոր տիպի զենքեր. մարտի նոր մոդել.....	546
5.5.2. Էլեկտրակրակային մարտ.....	564
5.5.3. Ցանցակենտրոն գործողություններ և պատերազմ.....	569
5.5.4. Ցանցահարթակակենտրոն պատերազմներ.....	578
5.6. Ապագա պատերազմները. գործողությունների տրամաբանություն.....	586
Եզրակացություններ.....	598
Գրականության ցանկ.....	626

ԱՐԾՐՈՒՆ ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ

ՌԱԶՄԱՐԿԵՍՏԻ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄԸ
20-ՐԴ ԴԱՐՈՒՄ. ՀԵՌԱՆԿԱՐՆԵՐԸ

Համակարգչային ձևավորումը՝ Ա. Մարանգոյանի
Տպագրիչ՝ Լ. Մուրադյան

Ստորագրված է տպագրության 13.10.2016թ.
Տպաքանակը՝ 200 օրինակ

ՀՀ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱԿԱԴԵՄԻԱ
ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ
ИНСТИТУТ ИСТОРИИ НАН РА
INSTITUTE OF HISTORY OF NAS RA

ՀՀ, 0019, Երևան, Մարշալ Բաղրամյան պող. 24/4
РА, 0019, Ереван, пр. Маршала Баграмяна 24/4
24/4, Marshal Baghramyan ave., 0019, Yerevan
<http://www.academhistory.am>